

УДК 373.2.015.31

Кривошея Н.Б., Чечель Я.Ю.

Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»

ІНТЕГРАЦІЯ ВИДІВ МИСТЕЦТВА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ В ДОШКІЛЬНИКІВ ЕСТЕТИЧНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДОВКІЛЛЯ

Анотація. У статті на основі теоретичного аналізу психолого-педагогічних досліджень розглянуто проблему формування в дошкільників естетичного ставлення до довкілля засобами інтеграції різних видів мистецтва. Проаналізовані освітні завдання сучасних діючих програм дошкільної освіти щодо розвитку дітей засобами різних видів мистецтва, запропоновані оптимальні форми організації діяльності дошкільників. Докладно розглянуто значення чинників (внутрішніх і зовнішніх детермінант), що впливають на процес формування в дошкільників естетичного ставлення до навколишнього світу. До визначальних внутрішніх детермінант віднесено сприйняття, увага, мислення, уява, пам'ять, а також обґрунтовано важливість ігрової діяльності для формування системи відносин із навколишнім світом. Поміж зовнішніх детермінант схарактеризовано мікро- та макросоціум, а також соціум закладу дошкільної освіти. Здійснено спробу довести, що інтеграція різних видів мистецтва для дошкільників буде ефективним засобом формування естетичного ставлення до довкілля.

Ключові слова: інтеграція, дошкільники, естетичне ставлення, ігрова діяльність, чинники.

Krivosheya Nelia, Chechel Yana
Donbas State Pedagogical University

INTEGRATION OF THE ARTS AS A MEANS OF DEVELOPING A PRESCHOOLER'S AESTHETIC ATTITUDE TO THE ENVIRONMENT

Summary. In the article on the basis of theoretical analysis of psychological and pedagogical researches the problem of developing aesthetic attitude towards the environment by means of integration of different kinds of art is considered. Educational tasks of modern preschool education programs on children's development by means of different kinds of art are analysed, the optimal forms of organization of preschoolers' activity are offered. The significance of the factors (internal and external determinants) that influence the aesthetic attitude of preschoolers to environment is considered in detail. The determinants of internal determinants include perception, attention, thinking, imagination, memory, as well as the importance of game activities to form a system of relations with the outside world. The external determinants are characterized by microsociety (child's family, interest, attention and parents' ability to use the arts in the child's aesthetic development), macrosociety (expanding the boundaries of cognition by children of the outside world, mastering the complex of arts and displaying creative abilities in various artistic and creative activities in the centers of culture and additional education of the city, region, country), and the preschool education establishment society. Taking into account the internal and external determinants that influence the integration process, helps to obtain higher results in the development of key competencies that determine the traits of the creative personality, its ability to actively develop and change the surrounding reality. An attempt to prove that the integration of different arts for preschoolers will be an effective means of shaping aesthetic attitudes towards the environment has been made.

Keywords: integration, preschoolers, aesthetic attitude, game activity, factors.

Постановка проблеми. Сьогодні освіта являє собою відкриту, складну і динамічну систему, яка характеризується високим рівнем інтеграційних зв'язків між окремими її компонентами, вибір і взаємодія яких засновані на забезпеченні умов для цілісного і гармонійного розвитку особистості, опосередковані конкретним історичним часом, соціальними та економічними змінами, що відбуваються в суспільстві. Перші спроби створення нової системи освіти на інтегрованої основі були здійснені на початку століття в США Дж. Дьюї, в Німеччині Г. Кершенштейнером і в 20-х рр. С. Шацьким, М. Рубінштейном. Теорія міжпредметних зв'язків міцно увійшла в педагогічну практику, завдяки дослідженням П. Артурова, С. Батишева, О. Федорова. Визначення міждисциплінарної взаємодії як одного з принципів дидактики представлено в роботах І. Зверева, В. Максимова, М. Левіна.

Історія розвитку науки ХХ століття свідчить про подальшу спеціалізацію (диференціацію) наукового знання, дроблення навколишньої дій-

сності на множинність елементів, кожен з яких заслуговує на увагу і дослідження. Одночасно з цим у період середини – кінця ХХ століття явно проглядається тенденція до розуміння світу як цілісності, у єдності і взаємозалежності всіх його складових, бажання побачити і усвідомити єдність об'єктивного і внутрішньо суб'єктивного існування.

Людина і світ, у якому вона живе, сприймаються як самостійно існуючі та взаємопроникні соціокультурні системи, які обумовлюють існування одна одної упродовж історії. Освіта при цьому стає процесом засвоєння соціального досвіду і формування на цій основі індивідуального досвіду, розвитку особистості, що розкриває її творчі можливості. Як доводить аналіз теоретичних джерел, вивчення та активне засвоєння механізмів інтеграції в педагогічній практиці ХХ століття здійснювалося в системі середньої і вищої освіти. І тільки на межі ХХ і ХХІ століть проблема інтеграції стала привертати увагу дослідників і практиків дошкільної освіти. Значен-

ня інтегративного підходу в освітньому процесі закладу дошкільної освіти сьогодні знаходить відображення в основних документах, що визначають політику розвитку дошкільної освіти (накази Міністерства освіти і науки України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно з новою освітньою концепцією, умовою становлення естетичного ставлення дошкільників до навколишнього світу є, насамперед, ціннісне ставлення до самотнього світу дитинства як найважливішого періоду в житті дитини; його розвитку, обґрунтованого індивідуальною природою. Численні дослідження проблеми естетичного розвитку в період дошкільного дитинства (Ш. Амонашвілі, І. Біла, І. Волошук, Л. Журавльова, К. Іпкаєва, О. Кононко, О. Кульчицька, Н. Лейтес, М. Лещенко, О. Леонтьєв, Н. Ліфарєва, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Музика та ін.) розглядають однією з основних задач формування здібностей дитини до самовираження, що забезпечує узгодження внутрішнього світу дитини з зовнішніми проявами його думок і почуттів, з його словами і поведінкою, що в кінцевому підсумку визначає розвиток творчих здібностей [2; 7]. При цьому особливу роль набувають знання.

Забезпечуючи можливість отримання дітьми первинного уявлення про закони буття, які є основою формування загальної картини світу, розуміння свого місця в цьому світі, вони служать основою діяльності дитини, дозволяють уявити наслідки своїх дій, надають можливість певним чином поставитися до пізнаваного світу, оцінити його явища, а також свої дії в побудові відносин з навколишнім світом. Способи пізнавальної діяльності, якими повинні оволодіти дошкільники, представлені у вигляді компетенцій, що визначені в Базовому компоненті дошкільної освіти як усвідомлена здатність вирішувати життєво важливі завдання (проблеми) в конкретних ситуаціях і є підсумком роботи за інваріантними освітніми лініями «Особистість дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина у природному довкіллі», «Дитина у світі культури», «Гра дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» та «Мовлення дитини» [1].

Досвід творчої діяльності включає в себе інформацію про соціальний досвід (відомості про різні види мистецтва, винаходи та відкриття людства, доступних розумінню дошкільника), а також відображає риси творчої діяльності, що забезпечують можливість дошкільника вирішувати проблеми дослідницького характеру:

- самостійне перенесення раніше засвоєних знань у нову ситуацію;
- бачення нової функції предмета (об'єкта);
- бачення проблеми в стандартній ситуації;
- бачення структури об'єкта;
- здатність до альтернативних рішень;
- комбінування раніше відомих способів діяльності з новими [1; 4].

Досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу в змісті пізнавального процесу включає і соціальну, і особистісну складові. У соціальному досвіді дошкільників цей список цінностей виглядає так. Перш за все, це людина, її життя, здоров'я, моральні цінності (добро, справедливість, честь,

гідність, любов тощо), Батьківщина, культурні цінності (цінності творів культури, цінність мови, звичаїв, традицій тощо), цінність свободи вибору. Важливими складовими цінностей є цінність природи, Землі, Всесвіту, цінність творчої діяльності і взагалі діяльності на благо людини.

Особистісна складова емоційно-ціннісного ставлення до світу визначається ціннісним вибором і пов'язана з визначенням способу дії в пропонуваніх ситуаціях (уявних або життєвих). Досвід емоційно-ціннісного ставлення дошкільників до навколишнього світу визначає здатність до ідентичності, яка має ціннісно-орієнтований характер і може розглядатися як одна з форм включеності людини в соціально-культурного простору.

Особливу роль у формуванні емоційно-ціннісного ставлення дошкільників до навколишнього світу відіграють почуття, що активізують уяву, здатності до наслідування, творчого перетворення існуючих об'єктів, явищ, відносин. Виникнення цих почуттів опосередковано емоційним впливом на свідомість дитини, силою якого найбільшою мірою володіють різні види мистецтв. Засноване на явищі синкретизму, мистецтво створює умови для розширення асоціативного поля; що використовується у видовому розмаїтті, забезпечує посилення образної виразності предметів, явищ, відносин, які сприймаються дитиною. Розглядаючи можливість взаємодії різних видів мистецтва у формуванні естетичного ставлення дошкільників до навколишнього світу, ми говоримо про їх інтеграцію. Погоджуючись із О. Іваненко, інтеграцію розумітимемо як якісно нове утворення, яке виникає на основі об'єднання в ціле різних елементів, частин, функцій будь-якої системи, а також процес, що веде до такого утворення [6].

Ідея формування естетичного ставлення дошкільників до навколишнього світу на основі використання інтеграції різних видів мистецтв знайшла відображення в численних теоретичних дослідженнях (І. Біла, Л. Венгер, Л. Журавльова, К. Іпкаєва, В. Клименко, І. Климух, Л. Масол, Б. Неменський, І. Новоселецька, Т. Скорик, Б. Юсов, та ін.), у визначенні змісту програм дошкільної освіти та при розробці освітніх технологій (Р. Борщ, Д. Самойлик «Радість творчості»; О. Андриєтті, О. Голубович «Впевнений старт»; О. Проскура, Л. Кочина, В. Кузьменко, Н. Кудикіна «Дитина»; К. Крутії «Дитина в дошкільні роки»; О. Білан, Л. Возна, О. Максименко «Українське дошкільня» та ін.).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на досить високу ступінь теоретичної та технологічної розробленості ідеї використання різних видів мистецтв в естетичному розвитку дошкільників, аналіз практики показує, що твори світового мистецтва, будучи складовими змісту освіти, розглядаються в основному як засоби формування пізнавальної сфери дітей. Зважаючи на це, **метою** нашого дослідження є аналіз можливостей інтеграції мистецтв у розвиток емоційного, оцінного та діяльнісного компонентів системи естетичного ставлення дошкільників до навколишнього світу.

Виклад основного матеріалу. Реалізація можливостей інтеграції в побудові освітньої

системи, що забезпечує розвиток у дошкільників здібностей активного і творчого засвоєння навколишнього світу, будується на основі виконання її триєдиної ролі: принцип, процес, результат [6]. Проявляючись як принцип побудови освітнього процесу, інтеграція стає провідною ідеєю у визначенні об'єктів інтегрування – різних видів мистецтв, найбільш близьких і зрозумілих дітям (музика, образотворче мистецтво, художня література), відповідних їм видів художньо-творчої діяльності (музичної, образотворчої, літературної); у виявленні факторів, що сприяють інтегруванню, а також не сприяють цьому (аналіз впливу внутрішніх та зовнішніх детермінант на формування естетичного ставлення дошкільників до навколишнього світу); у формулюванні очікуваного результату (методика формування естетичного ставлення дітей до навколишнього світу на основі інтеграції різних видів мистецтв, система відповідних психолого-педагогічних умов, особистісні та діяльнісні характеристики «портрета» дошкільника, що визначають активність і творчість дитини в освоєнні навколишнього світу).

Розглянемо більш докладно значення чинників (внутрішніх і зовнішніх детермінант), що впливають на процес формування в дошкільників естетичного ставлення до навколишнього світу. Визначальними внутрішніми детермінантами є психічні процеси дошкільників (сприйняття, увага, мислення, уява, пам'ять), рівень розвитку яких на цьому віковому етапі обумовлює активність дітей в освоєнні різних способів пізнання навколишнього світу, систематизації отриманої інформації, варіативному використанні компетентнісних можливостей для вираження свого ставлення до явищ і подій, створення нових естетичних і художніх образів. Велике значення для естетичного розвитку дитини в цей період мають навички та вміння, необхідні для здійснення продуктивних видів діяльності (музикування, образотворчого мистецтва і мовної творчості, театралізованої діяльності) [2]. Високий рівень розвитку ігрових умінь в цьому віці забезпечує для дитини можливість успішного апробування в невимушеній і природній для нього атмосфері здібностей до наслідування, проживання різних почуттів, прояву найрізноманітніших емоцій.

До числа використовуваних в освітній роботі з дітьми ігор належать сюжетно-рольові, дидактичні, ігри на встановлення емоційних контактів. Організуючи останні, перевага віддається іграм, які репрезентують етнокультурний і регіональний компонент освіти. Діти з цікавістю опановують правила національних українських ігор («Баштан», «Дзвіночок», «Кіт і миші», «Подяляночка» тощо). Саме в процесі гри складається система відносин із навколишнім світом, розвивається бажання і здатності до його вдосконалення.

Аналізуючи значення соціокультурного середовища у формуванні естетичного ставлення дошкільників до навколишнього світу як зовнішньої детермінанти, акцентуємо увагу на таких чинниках:

1. Мікросоціум (сім'я дитини, інтерес, увага і можливості батьків до використання мистецтв у естетичному розвитку дитини).

2. Соціум закладу дошкільної освіти (визначення інтеграції видів мистецтв як концептуальної ідеї у виборі та реалізації змісту освіти, створення предметно-розвивального простору в закладі дошкільної освіти, формуванні мікроклімату, що визначається духом співтворчості дітей і дорослих; підвищення рівня професіоналізму педагогічних кадрів, що забезпечує можливість ефективного здійснення освітньої діяльності з дітьми).

3. Макросоціум (розширення меж пізнання дітьми навколишнього світу, засвоєння комплексу мистецтв і прояву творчих здібностей у різноманітній художньо-творчій діяльності в центрах культури та додаткової освіти міста, області, країни).

Дослідження педагогічної інтеграції як основного процесу формування естетичного ставлення дошкільників до навколишнього світу дозволяє визначити характер зв'язків між видами мистецтв для створення цілісної освітньої системи, що забезпечує найбільш високі результати розвитку естетичного сприйняття і творчих здібностей дітей. В якості основних інтеграційних форм цього процесу розглядаються комплексні заняття, творчі лабораторії, майстер-класи, тематичні вітальні, екскурсії, вікторини, конкурси. За сутнісної ознакою інтеграція може бути предметно-образною, понятійною, діяльнісною, концептуальною.

За ступенем щільності між інтегрованими компонентами може мати форму узагальнення, комплексу, системи, синтезу. За видовою ознакою внутрішньооб'єктна (всередині одного виду мистецтва) і міжпредметна (між кількома його видами). Вибір інтегрованих компонентів і встановлення інтеграційних зв'язків між ними безпосередньо залежить від освітніх завдань, супроводжується процесом диференціації, що дозволяє визначити функціональне призначення кожного з компонентів інтегративного новоутворення, ступінь щільності і характер зв'язку між ними, рівень інтеграційного процесу – величину результату інтегрування, найчастіше представлену як модернізація і новація.

Перехід процесу інтеграції на інноваційний рівень забезпечується завдяки потенційним можливостям педагогічного колективу і батьків, що реалізують авторський підхід у створенні оптимальних умов для освітньої діяльності з дітьми, які беруть активну участь у реалізації освітніх проектів, проведенні тематичних бесід, екскурсій, конкурсів, концертів, акцій. Погоджуючись з Л. Журавською та К. Іпкаєвою, що показниками успішності та ефективності процесу формування в дошкільників естетичного ставлення до навколишнього світу на основі інтеграції різних видів мистецтв є дані про збільшення творчої активності дітей [7]. Аналіз численних дитячих робіт дозволяє говорити про достатньо високий рівень і різноманітність знань, отриманих дошкільниками. Опанування навичок перенесення і використання наявної інформації в нових освітніх ситуаціях визначає можливість продукування оригінальних ідей і нестандартних рішень. Говорячи про розвиток пізнавальних процесів, слід зазначити вдосконалення образного сприйняття, асоціативного мислення, мовлення, уяви; збагачення словника, збільшен-

ня показників концентрації уваги, довгострокової пам'яті.

Характеризуючи особливості емоційних проявів, необхідно відзначити їх яскравість, точність, глибину. Розширення меж соціокультурного досвіду позначило стійку тенденцію у визначенні естетичних цінностей дошкільників, прояві переваг і вибірковості у творчій діяльності, активне здійснення якої стало можливим завдяки розвитку специфічних здібностей: музичних, образотворчих та мовних.

Висновки і пропозиції. Аналіз результатів дослідження процесу формування в дітей дошкільного віку естетичного ставлення до навколишнього світу на основі інтеграції різних видів мистецтв дозволив зробити висновки, що зміни в суспільному житті, в системі міжособистісних відносин, визнання цілісності особистості визначають тенденцію до інтеграційних процесів. Ціннісне ставлення до самотнього світу дитин-

ства є основною умовою реалізації нової освітньої концепції розвитку особистості, формування навичок освоєння дитиною культурного досвіду людства, актуалізації його особистісних можливостей, розвитку здібностей до ідентифікації. Наявність сучасних програм дошкільної освіти, які відповідають новій освітній концепції, забезпечує можливість формування в дошкільників естетичного ставлення до навколишнього світу на основі інтеграції різних видів мистецтв. Інтеграція мистецтв, яка виступає в триєдиній ролі (принцип, процес, результат), визначає сутнісну основу освітнього процесу формування естетичного ставлення дошкільників до навколишнього світу. Урахування внутрішніх і зовнішніх детермінант, що впливають на інтеграційний процес, сприяє отриманню більш високих результатів у розвитку ключових компетенцій, що визначають риси творчої особистості, її здатності до активного освоєння і трансформацій навколишньої дійсності.

Список літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. керівник: А. Богуш; авт. кол-в: Богуш А., Беленька Г., Богиніч О., Гавриш Н., Долинна О., Ільченко Т., Коваленко О., Лисенко Г., Машовець М., Низковська О., Панасюк Т., Піроженко Т., Поніманська Т., Сідельнікова О., Шевчук А., Якименко Л. Київ : Видавництво, 2012. 26 с.
2. Біла І. Розвиток художнього сприймання у дошкільному віці. *Практична психологія і соціальна робота*. 2014. № 1. С. 4–8.
3. Білан О., Возна Л., Максименко О. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля». Тернопіль : Мандрівець, 2013. 264 с.
4. Дитина : Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту : О.В. Огнев'юк, К.І. Волинець; наук. кер. програмою : О.В. Проскура, Л.П. Кочина, В.У. Кузьменко, Н.В. Кудикіна; авт. кол. : Г.В. Беленька, Е.В. Белкіна, О.Л. Богиніч, Н.І. Богданець-Білооскаленко, С.А. Васильєва, М.С. Вашуленко та ін. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. 492 с.
5. Дитина в дошкільні роки : комплексна додаткова освітня програма / автор. кол. ; наук. кер. К.Л. Крутій. Запоріжжя : ЛПДС, 2011. 188 с.
6. Іваненко О. Особливості художньо-творчої діяльності учнів шкіл мистецтв на інтеграційних засадах. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія*. 2015. Вип. 37. С. 65–70.
7. Журавльова Л., Іпкаєва К. Формування творчих здібностей старших дошкільників засобами інтеграції різних видів художньої-творчої діяльності. *Молодь і ринок*. 2019. № 1(168). С. 17–22.
8. Калуська Л.В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей раннього віку «Соняшник». Тернопіль : Мандрівець, 2014. 144 с.
9. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» / О.О. Андриєтті, О.П. Голубович, О.П. Долинна, Т.В. Дяченко, Т.С. Ільченко, Г.Є. Іванова, Г.М. Лисенко, Т.В. Панасюк, Г.В. Петрова, Т.О. Піроженко, Н.М. Романко, Н.І. Трикоз. Тернопіль : Мандрівець, 2013. 104 с.

References:

1. Basic component of preschool education (2012). A. Bohush (scient. head); auth.: Bohush A., Bielienska H., Bogihich O., Havrysh N., Dolynna O., Pchenko T., Kovalenko O., Lysenko H., Mashovets M., Nyzkovska O., Panasiuk T., Pyrozhenko T., Ponimanska T., Sidielnikova O., Shevchuk A., Yakymenko L. Kyiv: Vydavnytstvo. (in Ukrainian)
2. Bila, I. (2014). Rozvytok khudozhnoho spriymannia u doshkilnomu vitsi [Development of artistic perception at preschool age]. *Praktychna psykhohiia i sotsialna robota*, no. 1, pp. 4–8.
3. Bilan, O., Vozna, L., Maksymenko, O. (2013). *Prohrama rozvytku dytyny doshkilnoho viku "Ukrainske doshkillia"* [The program of development of the child of preschool age "Ukrainian preschool"]. Ternopil: Mandrivets. (in Ukrainian)
4. Ohnevyuk, O.V., Volynets, K.I., Proskura, O.V., Kochina L.P. (2012). *Prohrama rozvytku dytyny doshkilnoho viku "Ukrainske doshkillia"* [Child: A program for the educating and training children from two to seven years]. Kyiv: Borys Grynchenko Kyiv University. (in Ukrainian)
5. Krutii, K.L. (2011). *Dytyna v doshkilni roky : kompleksna dodatкова osvithnia prohrama* [The child in the preschool years: a comprehensive supplementary educational program]. Zaporizhzhia: LIPS. (in Ukrainian)
6. Ivanenko, O. (2015). *Osoblyvosti khudozhno-tvorchoi diialnosti uchniv shkil mystetstv na intehratsiinykh zasadakh* [Features of artistic and creative activity of arts school students on integration principles]. *Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. Ser.: Filosofiia, pedahohika, psykhohiia*, Vol. 37, pp. 65–70.
7. Zhuravlova, L., Ipkayeva, K. (2019). *Formuvannia tvorchykh zdibnostei starshykh doshkilnykiv zasobamy intehratsii ryznykh ydyv khudozhnoi-tvorchoi diialnosti*. [Formation of creative abilities of senior preschoolers by means of integration of different types of artistic and creative activity]. *Molod i rynek*, no. 1(168), pp. 17–22.
8. Kaluska, L.V. (2014). *Kompleksna prohrama rozvytku, navchannia ta vykhovannia ditei rannoho viku "Soniashnyk"* [A comprehensive program of development, education and upbringing of young children "Sunflower"]. Ternopil: Mandryvets. (in Ukrainian)
9. Andrieti, O.O., Holubovych, O.P., Dolynna, O.P. (2013). *Prohrama rozvytku ditei starshoho doshkilnoho viku "Vpevnanyi start"* [The program for the development of older preschool children "A confident start"]. Ternopil: Mandryvets. (in Ukrainian)